

ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЯКІСНЕ НАДАННЯ СТОМАТОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ

ВДНЗУ "Українська медична стоматологічна академія"

* Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого

Однією з основних ознак цивілізованості суспільства, невід'ємним його атрибутом є право громадянина на охорону здоров'я.

Стаття 3 Конституції України визначила, що людина, її життя і здоров'я визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а в статті 49 Основного Закону передбачено, що кожен має право на медичну допомогу і медичне страхування [1]. Відповідно до статті 6 Основ законодавства України про охорону здоров'я кожен громадянин України також має право і на медичне забезпечення, що передбачає кваліфіковану медико-санітарну допомогу, а саме: вільний вибір лікаря, методів лікування відповідно до його рекомендацій і закладу охорони здоров'я; достовірну та своєчасну інформацію про стан свого здоров'я, включаючи наявні та можливі фактори ризику і їхній ступінь; відшкодування заподіяної здоров'ю шкоди [2].

Але щодо компенсації збитків, завданих здоров'ю пацієнта, можна вести мову лише про їх часткове відшкодування, оскільки здоров'я людини вже не можна відновити до того рівня, який був раніше. Цивільний кодекс України (далі – ЦК) передбачає два види шкоди, які можуть бути заподіяні пацієнту при наданні неякісних медичних послуг: матеріальну і моральну. Матеріальна відшкодовується згідно зі статтею 1166 ЦК України, якщо вона завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим чи майновим правам, а також майну пацієнта. Відповідно до ст. 1167 ЦК України моральна шкода відшкодовується, якщо вона завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю за наявності вини особи,

яка її завдала. Моральною шкодою вважають втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. Крім того, вона полягає у фізичному болю, якого особа зазнавала внаслідок неналежної медичної допомоги, або завданому під час "виправлення" медичної помилки (наприклад, при видаленні неправильно лікованого стоматологом зуба та вимушеному подальшому протезуванні). Передбачено, що в такому випадку відшкодування проводить юридична особа (лікарня, інший медичний заклад) або фізична (державний лікар або лікар, який здійснює приватну медичну практику чи підприємницьку діяльність на підставі ліцензії на медичну практику) [3].

Однією з гарантій дотримання права громадян на охорону здоров'я та механізмом захисту порушених прав пацієнта внаслідок надання неякісної медичної допомоги є можливість звернення до суду з вимогою про відшкодування матеріальної та моральної шкоди.

Переважає більшість "медичних" справ, що розглядаються судами, – це цивільні справи за позовами про відшкодування шкоди, завданої погіршенням здоров'я внаслідок надання медичної допомоги чи послуг неналежної якості. Нами досліджено 38 судових справ із приводу неякісного надання стоматологічної допомоги населенню, внесених до "Єдиного державного реєстру судових рішень", створеного відповідно до Закону України "Про доступ до судових рішень" від 22 грудня 2005 р. [4]. Аналіз справ,

що були в розробці, свідчить про те, що судовий спосіб захисту порушених прав пацієнтів малоефективний, і зумовлено це складністю доведення в судовому процесі вини лікаря. Так, із проаналізованих рішень суду першої інстанції жоден позов не було задоволено в повному обсязі. Позови пацієнтів про відшкодування моральної та матеріальної шкоди звернені до юридичних осіб, що надають стоматологічні послуги, в незначній кількості випадків були задоволені частково: в основному це стосувалося вимог матеріального характеру і лише в деяких справах була задоволена моральна шкода і то в значно менших розмірах, ніж того просив позивач у своїй заяві. Основній же частині позовів, предметом яких було відшкодування матеріальної та моральної шкоди внаслідок надання неякісних стоматологічних послуг, судом першої інстанції було відмовлено в повному обсязі. Причина відмови була одна – недоведення позивачем, тобто пацієнтом, який звернувся за наданням стоматологічних послуг, вини відповідача, тобто юридичної особи (поліклініки, лікарні), лікар якої надавав відповідні послуги.

Далі майже всі рішення судів першої інстанції, якими було задоволено вимоги пацієнта, були скасовані в апеляційному порядку. Ті ж рішення, які були винесені на користь пацієнта судами апеляційної інстанції, були скасовані в касаційному порядку. Врешті-решт, ми не знайшли жодного рішення Верховного Суду України, яким би задовольнялися позовні вимоги особи, права якої було порушено внаслідок неякісного надання стоматологічних послуг. Найсприятливішим результатом юридичного розгляду

справи судом цієї інстанції для постраждалих пацієнтів було направлення справи на новий розгляд до апеляційного суду.

Проте, незважаючи на невелику кількість позитивних судових рішень на користь постраждалого пацієнта, довести провину лікаря в судовому порядку хоча і складно, але можливо.

Перш за все позивачу необхідно довести те, що між ним та лікувальним закладом було укладено договір про надання медичних послуг. І тільки після доведення факту наявності договірних правовідносин можна говорити про поширення на ці відносини Закону України "Про захист прав споживачів", що у свою чергу дасть підстави на звернення до суду з позовом про відшкодування збитків, завданих неякісним наданням стоматологічних послуг. Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 1 цього Закону договором є усний чи письмовий правочин між споживачем і продавцем (виконавцем) про якість, терміни, ціну й інші умови, за яких реалізується продукція. Підтвердження вчинення усного правочину оформляється квитанцією, товарним чи касовим чеком, квитком, талоном або іншими офіційними документами [5]. Далі пацієнт зобов'язаний довести факт дії чи бездіяльності лікаря, яка полягає в неправильній діагностиці захворювання чи нераціональному лікуванні.

Тому, перш ніж писати позовну заяву, пацієнт повинен мати на руках первинну медичну документацію, що стосується його захворювання. За необхідності він має повне право вимагати будь-яку документацію, яка наявна в лікарняному закладі (зокрема, амбулаторну медичну картку, історію хвороби стаціонарного хворого, результати лабораторних досліджень та додаткових методів обстеження тощо), посилаючись на ст. 34 і 49 Конституції України, ст. 285 ЦК України та ст. 39 Основ законодавства України "Про охорону здоров'я".

Так, для стоматологічних хворих наказом МОЗ України "Про затвер-

дження форм облікової статистичної документації, що використовується в поліклініках (амбулаторіях)" від 27. 12. 1999 р. № 302 затверджена форма № 043/о "Медична карта стоматологічного хворого", яку слід заповнювати згідно з наказом МОЗ України "Про затвердження типових інструкцій щодо заповнення форм первинної медичної документації лікувально-профілактичних закладів" від 03. 07. 2001 р. № 258.

Якщо лікарі неточно або не в повному обсязі заповнили медичну карту, вже можна говорити про несумлінне ставлення їх до виконання своїх професійних обов'язків. Але непоодинокі випадки підробки медичної документації самими лікарями з метою приховання власних недоліків у роботі. Медичним працівникам у такому разі слід пам'ятати, що за такі діяння Кримінальний кодекс України передбачає кримінальну відповідальність, зокрема, ст. 358 передбачає покарання у вигляді штрафу, арешту або обмеження волі до трьох років за підроблення документів, печаток, штампів, бланків та їх збування, використання підроблених документів; ст. 366 передбачає застосування санкцій у вигляді штрафу до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеження волі на строк до трьох років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на цей же термін за службове підроблення, тобто внесення службовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, інше підроблення документів, а також складання і видача завідомо неправдивих документів [6].

Пацієнтам же, у свою чергу, варто звертати особливу увагу на правдивість і повноту інформації, що зафіксована в медичній документації, адже висновки фахівців і судмедекспертів, зроблені на підставі сфальсифікованих даних, можуть виявитися хибними. Якщо пацієнт не зміг або ж не встиг отримати копію справжнього документа,

але в нього є підозри, що зміст медичної документації не відповідає дійсності, варто вимагати проведення техніко-криміналістичного дослідження оригіналів документів. Таке право передбачено ст. 143 Цивільно-процесуального кодексу України, в якій зазначається, що для з'ясування обставин, що мають значення для справи і потребують спеціальних знань у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо, суд призначає експертизу за заявою осіб, які беруть участь у справі [7]. Мета цього заходу – отримати відповіді на запитання: коли був виготовлений документ, коли були зроблені ті чи інші записи, чи розшифрована історія хвороби тощо.

Діяльність лікаря-стоматолога регулюється наказом МОЗ України №566 від 23.11.2004 р. "Про затвердження Протоколів надання медичної допомоги за спеціальностями "Ортопедична стоматологія", "Терапевтична стоматологія", "Хірургічна стоматологія", "Ортодонція", "Дитяча терапевтична стоматологія", "Дитяча хірургічна стоматологія". Цим наказом затверджені нормативні положення щодо надання медичної допомоги, які визначають стандарти обсягів діагностичних досліджень, лікувальних заходів та критерії якості лікування кожної нозологічної форми захворювання.

Маючи на руках усі необхідні документи, заявник може порівняти діагноз та відповідність призначеного йому лікування з чинними нормативами, в яких закріплені перелік обов'язкових дій лікарів у кожній конкретній клінічній ситуації. Тільки при виявленні невідповідностей можна говорити, що лікар неналежним чином виконав свої обов'язки і припустився лікувально-діагностичної та/або лікувально-тактичної помилки [8]. Наприклад, згідно з "Протоколами надання медичної допомоги" хірургічне лікування гострого одонтогенного остеомиєліту в дітей охоплює: загальне знеболювання, видалення "причинного" зуба, періостотомію з обох боків альвеолярного відростка, розтин при-

щелепних абсцесів та флегмон із тривалим дрениванням ран. У разі невиконання однієї з перерахованих дій слід вести мову про неналежає виконання лікарем своїх обов'язків.

По-друге, позивач у судовому засіданні має довести також наявність наслідку у вигляді завдання шкоди його здоров'ю. Отримавши незаперечні підтвердження того, що призначені лікарями діагностичні прийоми дослідження чи лікувальні заходи не відповідали нормативам, заявник мусить довести наявність шкоди власному здоров'ю. Її доказами можуть бути: факти звернення до інших лікарів (які призначили своє лікування); факти виявлення інших хвороб чи перехід раніше наявної гострої хвороби в хронічну форму, що могло бути наслідком неправильного попереднього лікування; письмові висновки фахівців інших спеціальностей, які лікували чи оглядали пацієнта, що мають юридичну силу.

По-третє, позивач зобов'язаний установити причинний зв'язок між діями лікарів та отриманим наслідком. У цьому разі він мусить довести, що заподіяна шкода є наслідком саме діянн лікарів, а не інших об'єктивних чинників: недосконалості медичної науки на даному етапі її розвитку, несприятливих умов або обставин здійснення медичного втручання, об'єктивних труднощів діагностики деяких хвороб, атипичного розвитку хвороби, індивідуальної аномалії анатомічної будови тіла чи функціонування організму пацієнта, непередбаче-

них алергічних реакцій, недотримання пацієнтом приписів лікаря, зайняття самолікуванням, застосування нетрадиційних методів медицини.

Наявність причинно-наслідкового зв'язку між діями лікарів та отриманим наслідком можна довести за допомогою висновку судово-медичної експертизи. Проте слід зауважити, що в жодній із проаналізованих нами судових справ, у якій доказом фігурував висновок експерта (а судово-медична експертиза призначалася у всіх вивчених нами справах), він не надав беззаперечних доказів того, що між діями лікаря та негативним наслідком є причинно-наслідковий зв'язок. Висновки судово-медичної експертизи містили такі формулювання з цього приводу: "Підготовка і встановлення металокерамічного протеза Особа 1 Особа 2 проведене правильно. Причину "поломки" верхніх опорних зубів і випадання зубного протеза встановити неможливо. Встановити причинний зв'язок поломки опорних зубів із діями лікаря також неможливо. Лікування відповідно до наданої медичної документації проведено правильно"; "Хронічний фіброзний пульпіт 4 та 6 зубів нижньої щелепи справа при її обстеженні лікарем Особа 2 був установлений правильно; тактика і метод лікування, ліки, стоматологічні матеріали під час лікування були обрані правильно...", прямого причинного зв'язку між отриманими в стоматолога Особа 2 медичними процедурами Особа 1 з лікуванням

хронічного фіброзного пульпіту 4 та 6 зубів нижньої щелепи справа та втратою цих зубів надалі немає"; "Проведене лікування не дає можливості назвати його неправильним та неефективним, тому що достатньо грамотно була проведена санація порожнини рота (видалення зубного каменя, лікування і видалення хворих зубів, припинення запального процесу на яснах), і досягнутий добрий косметичний результат після ортодонтичного лікування" [9].

Отже, вину лікаря в наданні неякісної стоматологічної допомоги довести в судовому процесі складно, але все ж таки можливо. Тому лікарі-стоматологи, щоб не стати суб'єктом юридичної відповідальності за неякісне надання стоматологічної допомоги, мають проводити діагностику та лікування відповідно до "Протоколів надання медичної допомоги за спеціальністю"; сумлінно ставитися до ведення медичної документації згідно з інструкцією щодо заповнення форм первинної медичної документації лікувально-профілактичних закладів. Перш за все лікар мусить пам'ятати, що життя і здоров'я людини - фундаментальні цінності. Тому його діяльність насамперед має бути спрямована на їх збереження і вимагає гуманного ставлення до людей, поваги до особистості, співчуття і співучасті, доброзичливості та милосердя, терплячості, взаємодовіри та порядності. Лікар має пам'ятати, що головний суддя на лікарському шляху - це насамперед його совість та вірність клятві Гіппократа.

Література

1. Конституція України. - Х.: ТОВ "Одіссей", 2006.- 48 с.
2. Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 1993.- № 4. - С.19.
3. Цивільний кодекс України. - Х.: ТОВ "Одіссей", 2007. - 424 с.
4. Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2006. -№ 15. - С. 128.
5. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). - 1991. - № 30. - С. 379.

6. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш [та ін.] ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація; вид. 4-е, доповн. - Х.: ТОВ "Одіссей", 2008.- 1208 с.

7. Цивільний процесуальний кодекс України: офіц. вид.: із змінами та доповн. Станом на 15 січня 2008 р. / М-во юстиції України. - К.: Вид. Дім "ІнЮре", 2008. - 208 с.

8. Топорецька Зоряна. Як довести вину медиків / Зоряна Топорецька // Правовий тиждень. - 2010. - № 20. - С. 3.

9. Єдиний державний реєстр судових рішень (<http://reyestr.court.gov.ua/Search/2>).

Стаття надійшла
23.12.2010 р.

Резюме

Проведено анализ 38 судебных дел по поводу некачественного предоставления стоматологических услуг. Определены способы доведения пациентом в судебном процессе юридической ответственности врача-стоматолога, предложены рекомендации практикующим врачам, учтение которых защитит их от возможности стать субъектом юридической ответственности.

Ключевые слова: стоматолог, пациент, субъект юридической ответственности.

Summary

The 38 judicial cases on low – quality of stomatological treatment were analyzed. The methods of substantiation of legal liability of the dentist used by the patients were determined. The judicial guidelines to protect practical dentists from the possibility to become the subject of legal liability are suggested.

Key words: dentist, patient, subject of legal liability.